

41. Mevlevi sema törenlerinin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimin tezahürleri¹

Seda AKSÜT²

APA: Aksüt, S. (2023). Mevlevi sema törenlerinin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimin tezahürleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 686-702. DOI: 10.29000/rumelide.1346232.

Öz

Mevlevi sema törenleri, Türkiye’de Cumhuriyet’in ilan edilmesi sonrasında 1925’te tekke ve tarikatların yasaklanmasıyla yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak 1950’li yıllardan itibaren törenlerin tekrar icra edilmeye başlanmasıyla ve törenlere olan ilgi ve talebin artmasıyla çeşitli temsil alanlarında var olma imkânı bulmuştur. 2000’li yıllarda ise UNESCO dünya mirası statüsü kazanınca somut olmayan kültürel miras olarak daha fazla çekim unsuru hâline gelmiştir. Törenler, temeli 1960’lı yıllardaki ilk ücretli icralara dayalı olan ekonomik değerini yanı sıra özellikle UNESCO dünya mirası olmasıyla perçinlenen kültürel değere de sahiptir. Ancak törenlerin ekonomik bağlamlarda icra alanı bulması veya “otantikliği”nden saptırılmış temsil alanlarının var olması, kültürel değeriyle ekonomik değerini karşı karşıya getirerek bir gerilim meydana getirmektedir. Burada “gerilim” sözcüğünün kullanılmasındaki amaç, törenlerin kültürel ve ekonomik değerleri arasında ele alınan örnekler üzerinden tespit edilen uyumsuzluğu ve “ibadet-gösteri” tartışmalarında görüldüğü üzere törenlerin temsil tarzlarındaki çift kutupluluğu ifade etmektir. Bu çalışmanın amacı, Mevlevi sema törenlerinin bir kültürel miras unsuru olarak hem kültürel hem de ekonomik değere sahip olmasının törenlerin temsilinde nasıl bir gerilim yarattığını örnekler ışığında tartışmaktır. Bu amaç doğrultusunda törenlerin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilim; törenlerin icrası, adlandırılması, yasal durumu ve semazen imgesinin kullanımı başlıkları kapsamında verilen örnekler ışığında değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan örnekler ekonomik fayda bakımından semayı kullananların tamamının aynı düşüncede, amaçta veya yaklaşımda olduğu iddiasıyla değil, ilgili temsillerin ekonomik karşılığının bulunması ve bunun ilan edilmesi yönüyle değerlendirmeye alınmıştır. Verilen örnekler üzerinden kültürel ve ekonomik değerini nasıl bir gerilim yarattığı ve bu gerilimin tezahürleri incelenmiştir. Bu gerilimin kaynağının törenlere olan ekonomik değer odaklı yaklaşımın bir sonucu olarak semazenin ve semazenliğin ticari kaygılarla araçsallaştırılması olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mevlevi sema töreni, somut olmayan kültürel miras, kültür ekonomisi, kültürel değer, ekonomik değer

¹ Bu çalışma, 24 Şubat 2022 tarihinde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı’nda savunulan “İstanbul’daki Mevlevi Sema Törenlerinin Kültür Ekonomisi Bağlamında Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Edebiyatı ABD (İstanbul, Türkiye), seda.aksut@istanbul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0626-2282 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.07.2023-kabul tarihi: 20.08.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1346232]

Manifestations of the tension between cultural and economic values of Mawlawi sama ceremonies

Abstract

Mawlawi sema ceremonies faced the danger of extinction with the prohibition of dervish lodges and sects in 1925 after the proclamation of the Republic in Turkey. However, as the ceremonies started to be performed again from the 1950s and the interest and demand for ceremonies increased, it found the opportunity to exist in various fields of representation. In the 2000s, when it gained the status of UNESCO world heritage, it became more attractive as an intangible cultural heritage. These ceremonies have an economic value, which is based on the first paid performances in the 1960s, as well as a cultural value, which is especially riveted by being an element of UNESCO world heritage. However, the fact that the ceremonies find an area of execution in economic contexts or the existence of representational areas that have deviated from their "authenticity" creates a tension by confronting their cultural value with their economic value. The purpose of using the word "tension" here is to express the incompatibility between the cultural and economic values of the ceremonies, which is determined through the examples discussed, and the bipolarity in the representation styles of the ceremonies, as seen in the "worship-show" discussions. The aim of this study is to discuss how the Mawlawi sama ceremonies have both cultural and economic value as a cultural heritage element, creating tension in the representation of the ceremonies in the light of examples. For this purpose, the tension between the cultural and economic values of the ceremonies; the performance of the ceremonies, their naming, legal status and the use of the whirling dervish image were evaluated in the light of the examples given under the headings. The examples used in the study were evaluated in the sense that the relevant representations have the economic equivalent and are declared, not with the claim that all those who use the sama are of the same thought, purpose or approach in terms of economic benefit. Through the examples given, the tension created by the cultural and economic value and the manifestations of this tension are examined. It has been determined that the source of this tension is the instrumentalization of whirling dervish and whirling activity with commercial concerns as a result of the economic value-oriented approach to ceremonies.

Keywords: Mawlawi sama ceremony, intangible cultural heritage, cultural economics, cultural value, economic value

Giriş

Değer, bir kavram olarak herhangi bir şeye biçilen karşılıktır ve karşıladığı ihtiyaca göre değişen bir nitelik anlamını da barındırır. Söz gelişi, ahlaksal bir ihtiyacı karşıladığı zaman törebilimsel bir değer, estetik bir ihtiyacı karşıladığı zaman sanatsal değer, yararlanma ihtiyacını karşıladığı zaman kullanma değeri vb. olarak adlandırılır (Haçerlioğlu, 1976: 275). Bu anlamda değer, hangi disiplin bağlamında kullanılıyorsa ona göre anlamlandırılır. Değer, iktisat alanında nicel bir miktarı belirtirken felsefe alanında ise siyaset ve estetik felsefesinin bir parçası sayılır (Marshall, 2005: 133-134). Sosyal değerler, kişiye ve gruba faydalı olan, kişi ve grup tarafından beğenilen ve toplumun çoğunluğunun kabul edip paylaştığı her şeyi kapsamakta olup nesnelerin ve hadiselerin bir toplum, sınıf veya kişi nezdindeki önemini belirleyen niteliklerdir (Seyyar, 2007: 220). Değerlerin doğasına kuramsal bir açıklama sunmayı amaçlayan değer öğretisi, değeri türlerine ayırır. Kimi değerler kendi başına değer taşıırken kimileri de bahsi geçen bu değerlere ulaşmaya katkı sağlayan araçsal mahiyettedir (Ulaş, 2002: 337). Psikoloji alanında değer testi ilk kez 1928'de Spranger tarafından kullanılmış olup daha sonra çeşitli

araştırmacıların çalışmalarlarıyla değerler genel olarak altı grupta toplanmıştır: Bunlar estetik, teorik (veya ilmi), iktisadi, siyasi, sosyal ve dini değerlerdir (Güngör, 1998: 84). Dolayısıyla değer türleri, ilgili oldukları alan kapsamında ele alınmaktadır.

Kültürel miraslar da ait oldukları kültür dünyasında olduğu kadar evrensel düzeyde de belli bir değere sahiptirler. Faro'da 2005 yılında imzalanan *Kültürel Mirasın Toplum İçin Değeri Konulu Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi*'nde kültürel mirasın kendi öz kıymetinin yanı sıra diğer politikalara katkı sağlayabileceğinden ötürü de değerli olduğu vurgulanmıştır. Avrupa Konseyi Kültür ve Kültürel ve Doğal Miras Direktörü Robert Palmer, *Heritage and Beyond (Miras ve Ötesi)* adlı kitabın ön sözünde mirasın, üzerine bir şeyler eklenerek sürekli yeniden üretilebilen ve bu anlamda durağan bir şekilde korunmaktan ziyade genişletilebilir ve değiştirilebilir bir olgu olduğunu vurgulamıştır (Thérond, 2009: 8; Akt.: Özünel, 2013: 28). Kültürel mirasın bu dinamik ve değişebilir/dönüşebilir tarafı, ona atfedilen değer bağlamında başka değer düzeylerini beraberinde getirebilmektedir. Bu makale kapsamında ele alınan Mevlevi sema törenleri de bir kültürel miras unsuru ve tarihî süreç içerisinde geçirdiği kültürel ve ekonomik değişime bağlı olarak kültürel değerın yanı sıra ekonomik değere de sahiptir.

Kültürün de ekonominin de temel düzeyde değer kavramıyla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür (Throsby, 2004: 14). Ancak bu ilişkinin doğası, değerlendirilen unsura dair ekonomik ve kültürel yaklaşım bağlamında farklılık gösterebilir. Bu iki değer türü arasındaki farklılığa dikkat çeken bazı görüşler vardır. Ekonomist David Throsby, ekonomik ve kültürel değerler arasındaki farkı açıklayan araştırmacılarından biridir. Throsby, ekonomik değerın analiz yöntemleriyle ölçülebilir ve parasal olarak ifade edilebilir olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık kültürel değer, geniş bir kültürel müzakereden kaynaklanan, standart bir birimle hesaplanamayan ve çok boyutlu bir mahiyettedir. Ekonomik değer, ürünün alış veya satış fiyatının ne olduğuna dair bir piyasa araştırmasıdır (Throsby, 2013: 78). Kültürel değer ise estetik, sembolik, sosyal vb. birtakım değer bileşenlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla yapısöküme gidildiği takdirde bileşenlerine ayrılacak yapıdadır. Kültürel değer ile ekonomik değer arasındaki farklılığa değinen bir başka araştırmacı olan Pierre Bourdieu, nesnelere araçsal değere sahip olduğu ekonomik alanla sembolik değere sahip olduğu kültürel alan arasında bir ayrım olduğunu vurgulamıştır. John Holden ise "kültürel değer" ifadesini güzel sanatlar ve kültürel miras gibi kültürel ürünlerden ve hizmetlerden elde edilen ve ekonomik değer de dâhil tüm değer türlerini içeren kapsayıcı bir terim olarak kullanmıştır (Hutter ve Throsby, 2013: 13-14, 18). Tüm bu yaklaşımlardan hareketle kültürel değeri çeşitli katmanları olan çatı bir terim, ekonomik değeri ise kültürel değere göre daha somut verilerle ifade edilebilen bir terim olarak ele almak mümkündür.

Kültürel bir unsurun kültürel değeri ve ekonomik değeri arasındaki etkileşim, ilgili kültürel unsur bağlamında birtakım gerilimlere yol açabilir. Çünkü ekonomik değeri para cinsinden ifade etmek mümkünken kültürel değer çok katmanlı olup herhangi bir kültürel unsura bu bağlamda bir değer biçme konusunda net/tartışmasız bir birimden veya kriterden yoksundur. Kültürel unsurlar özelinde ritüeller değerlendirildiğinde farklı anlamsal kökenlere sahip olsalar bile güncel durumda ritüellerde kutsal/kadim değer ile ekonomik değerın bir arada var olabildiği görülmektedir (Hutter ve Throsby, 2013: 18-23). Bu çalışmanın konusu olan Mevlevi sema törenleri gibi dini kökenlere sahip olan bir ritüelin ve kültürel mirasın kültürel değerının yanı sıra ekonomik değerının de olması, Kurt Heinzalman'ın ifade ettiği şekilde "değer teriminin çift kutupluluğu"nun (Heinzalman, 2013: 105) bir örneğidir. Zira Mevlevi sema törenleri, kültürel değere sahip olan ancak geçirdiği dönüşüm sürecine bağlı olarak ekonomik bağlamda da değer kazanan bir kültürel miras unsurudur.

TBMM'nin 30 Kasım 1925 tarihinde kabul ettiği 677 sayılı "Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklarla Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun"³ ile bütün tarikatların yasaklanması ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilindeki tüm tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla Mevlevî kültürü ve sema törenleri yok olma durumuyla karşı karşıya gelmiştir (Haksever, 2009: 177-184; Kara, 2017: 101-151). Bu yasağın ardından bir müddet icra edilemeyen sema törenleri, Konya'da 1940'lı yıllardan itibaren Mevlana'yı anma amaçlı tertip edilmeye başlanan ufak çaplı toplantılar eşliğinde yeniden canlandırılma sürecine girmiştir. İlki 17 Aralık 1942 tarihinde Konya Halkevi'nde konferans ve sohbet içerikli bir anma gecesi olarak düzenlenen bu toplantılar, 1950'li yıllardan itibaren atılan daha somut adımlarla Mevlevî sema törenlerinin icra edildiği "Mevlana İhtifalleri"ne evrilmiştir. 1952'de ilk kez anma törenlerinin hazırlıklarıyla ilgilecek bir komisyon kurulmuştur. 25 Aralık 1954'te Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün emriyle bir Mevlevî ayini tüm teferruatıyla ilk kez Konya'daki dergâhta icra edilerek ayinin belgeseli çekilmiştir. Ayrıca aynı yıl tören, 17 Aralık'tan itibaren başlayarak bir hafta sürecek şekilde "Mevlana Haftası" etkinliği olarak organize edilmiştir. 1958 yılına gelindiğinde törenler sekiz seans, 1959'da ise yedi günde on iki seans şeklinde yapılmıştır. 1959 yılı itibarıyla ise Mevlana'yı anma törenleri "Mevlana Haftası" şeklinde tertiplenmeye başlanmıştır (Ağaoğlu, 2013: 67-179). Törenlerin 1960 yılı itibarıyla Konya Turizm Derneği tarafından düzenlenmeye başlanması, turistik yönünün ön plana çıkmasının ve ekonomik değer hâle gelmesinin de başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Zira bu dönemden itibaren törenlerin kapsamı genişletilmiş, turistikleştiğine dair eleştiriler artmış, sadece Türkiye'de değil yurt dışında da sema törenleri icra edilmeye başlanmıştır. Diğer yandan Mevlevî âyinlerinin plakalarının çıkması, Mevlevîliğe dair unsurların sahnelerde, filmlerde kullanılmaya başlanması (Ağaoğlu, 2013: 604-606) suretiyle Mevlevîliğin ve semanın kültür endüstrisinde de yer alması törenlerin popülerleşmesinde etkili olmuştur. Törenler, 1980'li yılların sonuna dek her sene Konya Turizm Derneği tarafından düzenlenmiştir. Güncel durumda ise Konya'daki törenler, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün organizasyonu ile her yıl farklı bir temayla 10-17 Aralık tarihleri arasındaki Mevlana haftası kapsamında biletli olarak icra edilmektedir.⁴ Mevlevî sema törenleri, 2005'te *İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Kültürel Mirasları Başyapıtları Listesi*'nde yer alan bir başyapıt ve 2008'de UNESCO'nun *İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi*'ne kaydedilen bir dünya mirası (ARAGEM, 2019) olduktan sonra kültürel bir etkinlik olmanın ötesinde uluslararası statü sahibi bir somut olmayan kültürel miras unsuru olarak da ayrı bir değer kazanmış ve bu değer ekonomik bağlamda da kendini göstermiştir. Dolayısıyla törenler, tarihî süreç içerisinde kültürel ve ekonomik bir dönüşüm geçirmiştir. Güncel durumda hem kültürel hem de ekonomik değere sahip olan törenlerin bahsi geçen değer türleri arasında bir gerilim göze çarpmaktadır. Bu çalışmada "gerilim" sözcüğünün kullanılmasındaki amaç, törenlerin kültürel ve ekonomik değerleri arasında ele alınan örnekler üzerinden tespit edilen uyumsuzluğu ve "ibadet-gösteri" tartışmalarında görüldüğü üzere törenlerin temsil tarzlarındaki çift kutupluluğu ifade etmektir. Bahsi geçen gerilimin kaynağı, temel olarak semanın ücret karşılığında icra edilmesi olup bu durum, çeşitli temsil alanlarında tezahür etmektedir. Bu çalışmada, bahsi geçen gerilim törenlerin icrası, adlandırılması, yasal durumu ve semazen imgesinin kullanımı başlıkları kapsamında çeşitli örnekler ışığında değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan örnekler ekonomik fayda bakımından semayı kullananların tamamının aynı düşüncede, amaçta veya yaklaşımda olduğu iddiasıyla değil, ilgili temsillerin ekonomik karşılığının bulunması ve bunun ilan edilmesi yönüyle değerlendirmeye alınmıştır.

³ 677 sayılı kanunun yayımlandığı Resmî Gazete için bkz.: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/243.pdf>, Erişim: 21.07.2023.

⁴ Bkz.: <https://sebiArus.gov.tr/#>, Erişim: 21.07.2023.

1. Törenlerin icrası konusundaki gerilim

Mevlevi sema törenlerinin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimin başlangıcı, törenlerin yasaklanması sonrasında yeniden tüm teferruatıyla icra edilmeye başlandığı 1960'lı yıllara götürülebilir. O dönemde Mevlevi sema törenlerinin birkaç güne yayılan bir organizasyon şeklinde icra edilmeye başlanmasına dair eleştiriler, törenlerin turistik ve ticari bir mahiyete büründürüleceğine dair ipuçları vermiştir. Bu eleştirilerin yersiz olmadığı sonraki yıllarda anlaşılmıştır. Nitekim 1960 yılında Mevlana'yı anma törenlerini tertipleme görevinin Konya Turizm Derneği'ne devredilmesinin ardından aşırı talepten dolayı Kapalı Spor Salonu'nda yapılmaya başlanan törenlere ücretli giriş, ilk kez bu yıl yapılmıştır. Bu durum ilk etapta tepki çekse de bir süre sonra kabullenilmiştir (Ağaoğlu, 2013: 189). 3500 kişilik Spor Sarayı'nda gerçekleşecek olan töreni görmek isteyenlerin "250 kuruş duhuliye" ile törene katılabilecekleri bildirilmiştir. Diğer yandan tören için Konya'ya gelmesi düşünülen 30 kişilik mutrip heyetine kendi masraflarını kendileri karşılamaları suretiyle gelmeleri teklif edilmiştir. Bu konulara dair bir yazı kaleme alan Refi Cevad Ulunay, eleştirilerini şöyle dile getirmiştir:

"Ayın gösterisi heyetine, bu tekliflerin hepsini birden reddetmek için davetlilerden 250 kuruş duhuliye alınması kâfi gelmiştir. İstanbul'dan 30 kişi, Mevlâna'ya olan bağlılıkları ile kalkıp ve bin müşkülât ile izin alıp Konya'ya gidiyorlar. İçlerinde yol parasını, iaşe ve ibâte mesârifini temin edemeyecekler var. Bu adamlar geceli gündüzlü 14 defa ayın gösterisi yapacaklar. Mevlâna âşıkları için mangırın ehemmiyeti yoktur. Onlar icap ederse evlerindeki yataklarını, tencerelerini satarak da Konya'ya giderler, peynir ekmek de yerler, sokakta da yatarlar. Fakat Mevlâna ihtifali için 250 kuruş duhuliye alınmasına tahammül edemezler. Bu, bir ihtifal mi, yoksa bir panayır mı? Oldu olacak, Spor Sarayı'nın kapısına bir çağırılan koyup davul zurna ile:

– Haydi geliniz, görünüz... Mevlâna ihtifali başlıyor!

diye çağırılrsa nasıl olur? Şimdi rakamların belâgati ile konuşalım: Asgarî 3000 yer bir seansta 7500 lira getirir, geceli gündüzlü 14 seans yüz beş bin lira eder. Bu yüz beş bin lira, yeni teşekkül eden cemiyetin kasasına girecektir. Biz para pul istemiyoruz. Fakat büyükler büyüğü Mevlâna'nın istismar edilmesini hazmedemeyiz." (Ulunay, 2003: 59-60).

Ulunay, 23 Aralık 1962 tarihli *Milliyet* gazetesindeki yazısında da "on seneden beri âyin gösterisi yapmak üzere İstanbul'dan Konya'ya giden sema'zen ve mutrip heyetinden hiç birinin on para ücret almadıklarını ve ihtifalde tamamen fahrî olarak hizmet ettiklerini" vurgulamıştır (Ağaoğlu, 2013: 252). Ulunay, tören ekibinin ücret almadığı üzerinde hassasiyetle durup biletlerden elde edilecek geliri hesaplayarak ücretli olarak gerçekleştirilen törenlerin ticarileştirilmesine ve bu durumun gerek Mevlana'yı gerekse Mevleviliğe ait değerleri istismar etmesine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla törenlerin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki ilk gerilimin törenlerin ücretli olarak icra edilmeye başlanmasıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca törenlerin yapılacağı mekânın önünde seyirci çekmeye çalışan çağırılan düşüncesi, Ulunay tarafından olmaması gereken uç bir uygulama olarak dile getirilmiştir. Oysa bu düşüncenin benzerleri törenlerin güncel icralarında uygulanmaktadır. Söz gelişi, Galata Mevlevihanesi'nde pazar günü yapılacak törenler için mevlevihanenin önünde ufak bir stant kurulmakta, bu stantta duran görevli bir nevi seyirci çekmeye çalışarak giriş biletleri satmaktadır (Seda Aksüt Arşivi, 2019). Bu da törenleri kültürel yönünden ziyade ekonomik yönüyle ve "seyirlik" bir etkinlik olarak ön plana çıkarmaktadır.

Mevlevi sema törenlerinin seyirlik bir etkinlik olarak icra edilmesi, "gösteri" olarak alınmamasını da beraberinde getirmektedir. Zira törenler, bu yaklaşım doğrultusunda "sema gösterisi" olarak icra edilebilmektedir. Topluluk hâlinde gerçekleştirilen icraların yanı sıra bireysel icralar da gösteri mahiyetinde kısa bir kesit olarak sunulabilmektedir. Bu husustaki örneklerden biri, 2016 yılında "Yetenek Sizensiz Türkiye" programına "Hayalet Semazen" takma adıyla katılan bir semazenin gerçekleştirdiği gösteridir. Semazen yarışmada sema etmeyi bir yetenek olarak sunarak uzun vadede

yarışmayı kazanmayı, dolayısıyla kazanana verilen para ödülünü almayı amaçlamıştır. Banttan çalınan ney eşliğinde çeşitli ışık efektlerinin kullanıldığı sahnede yaklaşık 4 dakikalık bir icra gerçekleştirmiştir. İcranın peşi sıra jüri üyelerinin semazenle yaptığı sohbette semazen “sahne adının” “Hayalet Semazen” olduğunu ve ağabeyinin kendisini “gösteri amaçlı” kullandığını söylemiştir. Ayrıca ağabeyinin de semazen olduğunu ve ailece sema organizasyonu işi yaptıklarını ifade etmiştir. Bu da semayı aynı zamanda ticari bir araç olarak kullandıklarını göstermektedir. Dolayısıyla bu örnekte semanın kültürel değerinin maddi bir kazanç sağlama amacıyla kullanıldığı ve aslında ekonomik değere dönüştüğü görülmektedir. Bu iki değer arasındaki gerilimin yansımaları ise yarışmanın yayınlandığı kanala verilen ceza ile somutlaşmıştır. Zira programın yayınlandığı TV8 kanalı, yarışma esnasında birkaç dakika arayla sahneye semazen ve dansöz çıktığı gerekçesiyle yapılan şikâyet üzerine RTÜK tarafından “Toplumun millî ve manevî değerlerine aykırı yayın yapmak”tan 373.183 lira para cezasına çarptırılmıştır (Hürriyet Kelebek, 2016). Dolayısıyla semazenliğin para ödülü kazanma amacıyla bir yetenek olarak dansözlükle aynı bağlam içerisinde sergilenmesi, Mevlevi sema törenlerinin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimin tezahürüdür.

Semanın bireysel örneklerinde olduğu gibi topluluk hâlinde yapılan örneklerinde de ekonomik değeri ön plana çıkabilmektedir. Bu kapsamda özellikle İstanbul’da ön plana çıkan mekân, Sirkeci’deki Hocapaşa Gösteri ve Etkinlik Merkezi’dir. Çünkü burada düzenli olarak topluluk hâlinde ücretli sema icraları gerçekleştirilmekte, hatta kimi zaman fazla talep olduğunda “ekstra sema seansları” düzenlenmektedir. Hocapaşa Gösteri ve Etkinlik Merkezi Müdürü Kemal Çakırgöz, buradaki gösterilere izleyici olarak gelenlerin yüzde 90-95’inin turist olduğunu ifade etmiştir (Çam, 2017). Dolayısıyla burada tamamen turist odaklı ve ticari bir yaklaşım söz konusudur. Ancak diğer yandan törenlere kültürel değer odaklı bir yaklaşımla icra gerçekleştiren topluluklar da vardır. Bir tarafta kültürel değer odaklı, diğer tarafta ekonomik değeri de gözetilen farklı toplulukların olması, törenlerin icrası bağlamında bu iki değer türü odağındaki gerilimi yansıtmaktadır. Bu gerilimin yansıdığı bir örnek olarak 2021 yılında Yenikapı Mevlevihanesi’nde iki gün peş peşe farklı gruplar tarafından icra edilen iki farklı tören verilebilir. Törenlerden ilki, 15 Eylül 2021 tarihinde İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu tarafından sezon açılış konseri olarak takdim edilen “Vefatının 175. Yılında Hammâmizâde İsmail Dede Efendi’nin Ferahfeza Âyin-i Şerifi”dir (İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu Facebook Sayfası, 2021). Etkinlik duyurusunda bilet ücretinin tam 30 TL, öğrenci için ise 20 TL olup biletsiz giriş yapılamayacağı vurgulanmıştır. Tüm biletler online olarak satışa sunulmuş, mevlevihane önünde gişe açılmamıştır. Bu etkinlikten bir gün sonra yine Yenikapı Mevlevihanesi’nde Meydan Musiki Topluluğu’nun düzenlediği “Hüseyn Fahreddin Dede Efendi’nin 110. Vefat Sene-i Devriyesinde Acem Aşîrân Âyin-i Şerifi” (Meydan Musiki Topluluğu Facebook Sayfası, 2021) icra edilmiştir. Etkinlik duyurusunda etkinlik için bilet istenmeyeceği vurgulanmış, bu durum “*Meydan Musiki âyin-i şeriflerine girişte bilet vs. istenmez.*” şeklinde belirtilmiştir. Mevlevi sema törenlerinin kültürel mekânlarından biri olan Yenikapı Mevlevihanesi’nde iki farklı günde ve farklı gruplar tarafından icra edilen bu törenlerin birinin ücretli diğerininse ücretsiz olmasının yanı sıra ikinci etkinliğin ücretsiz olduğunun vurgulanması, Mevlevi sema törenlerine yüklenen ekonomik değerlerin kültürel değeriyle olan gerilimini yansıtmaktadır. Bu hususta ikinci törenin duyurusundan törenin biletli yapılmasında icracı grubun belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu’nun Kültür Bakanlığına bağlı olduğu, biletli icra kararının da Bakanlık tarafından verildiği düşünüldüğünde de törenlerin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimde devlet kurumlarının da etkisi olduğu görülmektedir.

Biletli icralar hususunda bunları düzenleyen organizatörlerin bakış açısı da önem kazanmaktadır. 2012-2016 yılları arasında “İstanbul Şeb-i Arus” adlı organizasyonu düzenleyen Adstation reklam ajansının sahibi Muhittin Palazoğlu, bu organizasyonu tamamen manevî duygularla üstlendiğini, Konya’daki Şeb-

i Arus'a gidemeyenler için İstanbul'da böyle bir anma etkinliği düzenlediklerini, semanın orijinalliğinin ve bütünlüğünün bozulmamasına özen gösterdiklerini ifade etmiştir. Bu organizasyona "etkinlik" gözüyle baktığını beyan eden Palazoğlu, farklı kategori ve ücretlerde satılan biletler karşılığında icra edilen bu etkinliğin ücretli olarak yapılma sebebinin "etkinliğe değer katmak" olduğunu belirtmiş, ücretli olunca semaya gerçekten ilgi duyan ve kıymetini bilenlerin gelmesini istediklerini söylemiştir (Muhittin Palazoğlu, Kişisel Görüşme, 2020). Bu yaklaşımda semanın kültürel ve ekonomik değeri uzlaştırılsa da "ibadet" olarak görüldüğü bir yaklaşım da vardır. Bu noktada "gösteri-ibadet" ikiliği karşımıza çıkmaktadır. UNESCO'nun 2010-2015 yılları arasında akredite ettiği, dolayısıyla Mevlevi kültürü konusunda uluslararası temsil statüsüne sahip ve Mevlana'nın 22. kuşak torunlarının yönettiği bir sivil toplum kuruluşu olan Uluslararası Mevlana Vakfı'nın (Aksüt Çobanoğlu, 2022: 262) yöneticilerinden Işın Çelebi, semanın şov değil, ibadet olduğunu söylemiştir:

"Yıllar önce, Zeki Müren ve Madonna, kadın semazenleri sahne şovlarında kullanmak için izin istedi. Vakıf, sema gösterisinin ne anlama geldiğini anlattı, onlar da şovlarında semayı kullanmadı. Sema, şov değil, ibadet" (Milliyet, 2004).

Mim Kemal Öke de semanın bir dans veya folklorik bir gösteri değil, ibadet olduğunu dile getirmiştir (Öke, 2016: 27-28). 1950'li yıllardan itibaren Konya'daki Mevlana İhtifalleri'ne iştirak etmiş olan Nezih Uzel de *"bir çeşit ibadet ve zikir olan semaya gösteri demek, insanların inançlarıyla alay etmek"tir; "sema bir sahne gösterisi olmadığı gibi semazen de oyuncu değildir."* (Uzel, 2011) diyerek semadaki inanç boyutuna vurgu yapmıştır. Dolayısıyla bir tarafın ibadet olarak düşündüğü semanın diğer taraftan seyirlik yönüyle öne çıkarak gösteri şeklinde icra edilmesi, özellikle biletli gösteriler ve "Hayalet Semazen" örneği düşünüldüğünde dolaylı olarak kültürel ve ekonomik değerın çift kutupluluğunun örneği olarak değerlendirilebilir.

Mevlevi sema törenlerinin özellikle ücretli olarak icra edilmesi özelinde kültürel ve ekonomik değeri arasındaki gerilim, edebî eserlerde de karşımıza çıkabilmektedir. Bu bağlamda zikredilmesi gereken bir örnek, Fatih Işık'ın *Semazeni Öldürmek: Ateşin Aşk*ı adlı polisiye romanıdır. Zira roman, tamamen Mevlevi sema törenlerinin kültürel ve ekonomik değeri arasındaki gerilim üzerine kuruludur. Olayların merkezini para için dönen semazenler oluşturmaktadır. Romanda para karşılığında dönen semazenlerin yaptığı iş için *"sema işi"* tabiri kullanılmış, bu semazenlerin bağlı olduğu ajansın sahibinin bu ajansı "dergâh gibi gördüğü" ifade edilmiştir (Işık, 2015: 64). Romandaki seri katil, sadece semazenleri öldüren ve kendisi de semazen olan bir figür olarak kurgulanmıştır. Öldürülen semazenlerin ortak özelliği ise semayı düğün, toplantı, otel gibi uygun olmayan şartlarda ve mekânlarda para karşılığında icra etmeleridir. Katil, öldürmeden önce kurbanlarının sol ayağına çivi çakıp kalplerine pazarcı maşası saplamaktadır. Kurbanlara ait semazen kıyafetlerini de üzerinde *Mesnevî*'nin 9. beyti olan *"Şu neyin sesi ateştir hava değildir / Her kimde bu ateş yoksa o kimse yok olsun."* dizelerinin yazılı olduğu bir notla cinayet mahallinde bırakmaktadır. Tıpkı ney gibi mürşid-i kâmilî söyleten de kalbinden fıskıran aşk ateşidir. Neyden üflenen ses, mürşid-i kâmilîlerin gönüllerindeki ilahi sırların kalpleri yakıp olgunlaştıran yankıdır. "Bu ateşin olmadığı kişi yok olsun" ifadesi de bir ilenmeyi değil, aksine bu ilahi aşkın olmadığı kişiler bu ateşe düşsün, bu dünyadaki varlığı yanarak yok olsun ve ilahi aşk ile var olsun anlamındadır. Bu anlamda bahsi geçen ifade makbul bir dua mahiyetindedir (Gölpınarlı, 1973: 40; Tâhir-ul-Mevlevî, 1963 : 62 ; Top, 2008 : 38).

Türkçe öğretmeni olan yazar Fatih Şahin Işık, romanına dair şunları söylemiştir:

“Bizim hikâyemiz Konya’da geçiyor çünkü ben Konya’yı biliyorum. Konya’da anlatabilirim olayları. Konya deyince akla Semazenler ve Mevlana geliyor. Ama herkes bunları yazıyor, ben de değişik bir şey yazayım dedim. “Semazeni Öldürmek” adlı bir kitapla başladım. Bir cinayet romanı olmakla birlikte Mevleviliğin içindeki her şeyi de anlatıyor. Semazenlik nedir? Nerede sema edilir, nerede edilmez gibi bir sürü sorunun cevabını veriyor. Hatta son 3-4 yıldır süregelen bir tartışma. Semayı düşünlerde etme, hatta pavyonda, barda sema edenlerin olduğu tartışması var. Baktım burada öyle bir tartışma var, ben de o tartışmaya parmak bastım.” (Kenesarı, 2019).

Burada semazenliğin ücret karşılığı yapılmasının yanı sıra semanın kendi kültürel mekânı dışında uygun görülmeyen yerlerde icra edilmesinin de kültürel değerine hanel getirdiğine dair tartışmalara gönderme yapılmaktadır. Yazar, bir bakıma bu tartışmaların yansıttığı kültürel değer ve ekonomik değer arasındaki gerilimi cinayet vakalarıyla somutlaştırmıştır. Bu gerilimin tezahürlerinden biri, romanda öldürülen semazenlerden biri olan Süleyman’ın bağlı olduğu ajansın sahibi Halit’in ifadesinin alınması sırasında söylediklerinde saklıdır. Halit, Süleyman’ın para karşılığında sema ettiğini ve çekindiği için bunu sakladığını söylerken çekinme sebebini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Başkomiserim, düşünlerde ve toplantılarda sema etmek pek iyi karşılanmaz. Ama herkes de gider, çünkü parası iyidir.” (Işık, 2015: 67).

Romanda katilin cinayeti işleme tarzı da tıpkı Mevlevi sema töreninin kendisi gibi semboliktir. Çünkü semazen katil, öldürmeden önce kurbanlarının sol ayağına çivi çakıp sonrasında kalplerine pazarcı maşası saplamaktadır. Çivi, meşk tahtasında sema eğitimi gören dervişin iki parmağının arasına aldığı bir nesne olup eğitim sürecinin bir parçasıdır. Pazarcı maşası ise pazara giden Mevlevilerin bellerine taktıkları ve bu sayede pazarcı esnafın kendilerine indirim yaptığı bir nesnedir. Kurbanların Mevlevi kültürüne ait nesnelere aracılığıyla öldürülmesini, semayı ücret karşılığında yapmalarının “Mevlevi” veya “semazen” olma düsturuna aykırı olmasının ve bir bakıma semayı istismar etmelerinin bir cezası olarak yorumlamak mümkündür. Çünkü roman, semazenliğin ticarileştirilmesi, yani ekonomik değerinin ön plana çıkması konusunu bir cinayet sebebi olarak olayların merkezine almış ve bu duruma polisiye kurgu aracılığıyla eleştirel bir yorum getirmiştir. Dolayısıyla semazenlerin öldürülme şeklinin Mevlevi kültürüyle ve sema törenleriyle olan bağı, törenlerin kültürel değeriyle ekonomik değerinin gerilimini yansıtmaktadır.

Mevlevi sema törenlerinin kültürel ve ekonomik değerlerinin gerilimini yansıtan bir diğer roman, Cansu Tok’un ilk kitabı olan *Aşk-ı Semazen*’dir. 2013 yılında yayımlanan kitap alt metninde semazen Can’ın tasavvufi hayatının ve nefsiyle olan mücadelesinin olduğu bir aşk romanıdır. Konya’daki dergâhta büyüyen başkarakter Can, Aslan’ı sema ederken görüp etkilenmekte ve o da Mevlevi olmaya karar verip 1001 günlük çileye girmektedir. Çilesini tamamlayan Can, dergâhtan ayrılıp kendi yolunu çizmek istemektedir. Kendisine örnek aldığı Aslan, ona İstanbul’da Galata Mevlevihanesi’nde semazenlik yapmasını önermektedir. Can, semayı para için yapmanın doğru olup olmadığını sorunca Aslan şöyle cevap vermektedir:

“...hayatımızı devam ettirmek için de paraya ihtiyacımız var, bunu sen de çok iyi biliyorsun. İbadet olarak yaptığın sema, zaten sana özel. Kul ile Allah arasında, diğeri ise bir gösteri. Böyle düşünürsen, neden doğru olmasın?” (Tok, “Nefes” Bölümü, 2013 : 47-48).

Ayrıca Can, İstanbul’da semazen olduktan sonra bu işi para için yapsa da aynı tutku ve aşkla dönmeye devam ettiğini belirtmektedir (Tok, “Beyaz Lale” Bölümü, 2013 : 1). Dergâhta 1001 günlük çile doldurmuş ve romanın başkarakteri olan Can’ın semanın “gösteri” olarak yapıldığında parayla yapılabileceğini söylemesi, semaya dair söylemlerin çift kutupluluğunu yansıtmaktadır. Zira sema bir taraftan “ibadet” olarak görülürken diğer taraftan para karşılığı yapıldığında “gösteri” olarak

değerlendirilmektedir. Dolayısıyla romanın semayı “ibadet” ve “gösteri” olarak çift kutuplu bir çerçevede ele alması, semanın kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimi yansıtmaktadır.

Mevlevi sema törenlerinin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilim semazenlerle ilgili karikatürlerde de görülmektedir. Umut Sarıkaya'nın aşağıdaki karikatüründe tamamen tanıtım amaçlı dönen bir semazen, dede tarafından dergâhtan atılmakta ve dede bunun gerekçesi olarak aksi takdirde dedelik ünvanının elinden alınacağını söylemektedir. Burada tamamen tanıtım ya da turistik amaçlı sema etmenin Mevlevi sema törenlerinin bir kültürel miras unsuru olarak ritüel önceliğiyle oluşturduğu paradoks yansıtılmaktadır. Bu paradoks, törenlerin kültürel değeriyle ekonomik değeri arasındaki gerilimin karikatürdeki tezahürüdür. Mevlevi sema töreni aslında belli kuralları, koreografisi, müziği olan dinî bir ritüel ve aynı zamanda bir zikir şeklidir. Zikir tekniği açısından “kıyamî (ayakta), devranî (dönerek) ve hafî (sessiz) yapılıdır (Tanrıkorur, 2016 : 112). Her ne kadar genelde “sema” olarak anılsa da aslında sema, bu ritüelin bir bölümünü oluşturmaktadır. Karikatürdeki “dede erenlik” Mevlevilikteki dedelik ünvanına işaret etmekte olup dedelerin Mevlevi sema törenlerini yönetme yetkisine sahip olmaları açısından törenlerin kültürel değerini imgelemektedir. Normalde dede olan Mevlevilerin destarlı sikke giymesine rağmen karikatürde dedenin destarlı sikkıyla değil, semazenlerin giydiği dal sikkıyla çizilmesi, törenlerin sadece bir bölümünü oluşturan semanın ve semazenliğin popülaritesini ve beraberinde getirdiği ekonomik değeriyle ön plana çıkmasını yansıtmaktadır. Bu anlamda karikatür, törenlerin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimin bir tezahürüdür.

Fotoğraf 1: Semazen Karikatürü (Sarıkaya, 2013: 51).

2. Törenlerin adlandırılması ve yasal durumu konularındaki gerilim

Mevlevi sema törenlerinin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimin yansıdığı hususlardan biri de törenlerin adlandırılmasıdır. UNESCO nezdinde bir somut olmayan kültürel miras unsuru olarak “Mevlevi sema töreni” olarak adlandırılan törenler, oldukça geniş bir temsil alanına ve tarzına sahip olduğu için adlandırma hususunda standart bir kullanım söz konusu değildir. Mevlevi mukabelesi, sema mukabelesi, sema, sema töreni, sema gösterisi, sema ayini, sema ayin-i şerifi, ayin-i şerif, vb. gibi çeşitli şekillerde adlandırılan törenlerdeki bu farklı ifadeler, aslında törenlerin kültürel ve ekonomik değerleri arasında gerilimin tezahür ettiği meselelerden birini oluşturmaktadır. Zira törenleri icra eden kişilerin ya da toplulukların törenlere hangi değer odağında yaklaştıklarıyla paralel bir adlandırma söz konusudur. Söz gelişi, Hocapaşa Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilen sema etkinlikleri “Sema Gösterisi ve Semazen Dünyası Sergisi” şeklinde duyurulmaktadır. Merkezin ekonomik değer odaklı yaklaşımının yansması bilet ücretlerinde de görülmektedir. 2023 yılında burada sema izlemenin bedeli 700 TL, öğrenciler için ise 400 TL'dir (Biletix, 2023). Diğer yandan bir önceki başlıkta zikredilen ve sema icralarını kültürel değer odaklı gerçekleştiren Meydan Müzik Topluluğu, sema törenleri için “ayin-i şerif” ifadesini kullanmaktadır. Aynı şekilde Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı ve Mevlevi sema

törenlerini icra etmek üzere kurulmuş resmî topluluk olan İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu da törenler için “ayin-i şerif” tabirini tercih etmektedir. Mevlevî sema törenlerinin çarpık uygulamalarını engellemek amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanan genelgelerde de sema için “sema töreni” ve “ayin-i şerif” ifadeleri kullanılmıştır. Dolayısıyla törenlerin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilim, adlandırılması konusunda da karşımıza çıkmaktadır.

Aslen derin bir anlam dünyası ve kültürel değeri olan sema, güncel durumda bazı uygulamalarda ekonomik bir bağlama yerleştirilmektedir. Dolayısıyla semanın ekonomik değeri, kültürel değerinden daha fazla ön plana çıkarılmaktadır. “Konya Kültür Sanat Derneği Başkanı Mehmet Çıpan, Mevlevilikten anlamayan kişilerin ticari amaçlarla sema etmesine tepki göstererek bunu yapanları “sermayezen” olarak nitelendirmiştir.” (Özkan, 2012). Murat Bardakçı da ticari amaçla sema icra eden semazenler için “döner sermaye” demiştir (Bardakçı, 2011). Bu yorumlarda ekonomik bir bağlamın terimi olan “sermaye”nin kullanılması, sema törenlerinin aşırı ticarileştirilmesine işaret ederken kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimi de imlemektedir. Bu gerilim, Kültür Bakanlığı sanatçıları tarafından da dile getirilmiştir. Mevlevî sema törenlerinin aşırı ticarileştirilmesi karşısında 2004’te Kültür Bakanlığı sanatçısı semazenler, ticari amaçla yapılan sema gösterilerine tepki göstermiş ve bu hususta önlem alınmasını istemiştir (Yenimesaj.com, 2004).

Mevlevî sema törenleri, bilhassa 2005’te Başyapıt Listesi’ne dâhil olduktan ve 2008’de UNESCO Dünya Mirası Temsilî Listesi’ne kültürel bir miras unsuru olarak kaydedildikten sonra daha popüler hâle gelmiştir. Ancak tanınırlık ve popülerlik bu törenlerin kültürel bir miras olarak orijinal hâliyle yaşatılması hususunda gerek çarpık uygulamalar gerekse istismar edilme şeklinde tehlike arz etmeye başlayınca bu durumların önüne geçmek amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bazı genelgeler yayımlanmıştır. İlk olarak 2008’de dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay “Mevlevilik ve Sema Törenleri Hakkında Genelge”yi⁵ yayımlamıştır. Ancak genelge, aslına uygun olmayan icraların önüne geçemediği için aynı genelge 06.06.2013 tarihinde 81 ilin valiliklerine üst yazıyla tekrar gönderilmiştir.⁶ 2017 yılına gelindiğinde ise durumun değişmemesi üzerine dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Nabi Avcı, “Âyin-i Şerif Hakkında Genelge”⁷ adıyla yeni bir genelge yayımlayarak üçüncü kez ilgili kurumlara uyarıda bulunmuştur.

Genelgelerin içeriğine bakıldığında semanın ekonomik değerinin kültürel değerinin önüne geçmesinin söz konusu olduğu tescillenmektedir. Zira genelgelerde semanın “amaç” olduğu uygun kültürel mekânlarda ve uygun şartlarda yapılması, orijinalliğinin korunarak tüm teferruatıyla icra edilmesi, semazenlerin ve mutrip üyelerinin teknik ve müzikal anlamda ehil ve semanın kültürel anlamına vakıf kimselerden oluşması gibi hususlar vurgulanmıştır. Dolayısıyla semanın bir para kazanma aracı hâline getirilmesi, geleneğe aykırı olarak kısa sürede sema etmeyi öğrenen kişilerin semayı suistimal etmesi, Mevlevî töreninin sadece sema kısmının ön plana çıkarılması gibi konularda uyarılar yapılması, törenlerin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimin genelgelere de yansıdığını göstermektedir.

Semanın tamamen seyirlik yönüyle ön plana çıkmasının ve görsel bir şova indirgenmesinin yanı sıra ehil olmayan kişiler tarafından tamamen ticari amaçlarla icra edilmesi de kültürel ve ekonomik değer

⁵ Genelge metni için bkz.: <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264305/mevlevilik-ve-sema-torenleri-hakkinda-genelge.html>, Erişim: 21.07.2023.

⁶ Bahsi geçen yazı için bkz.: <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/44706,06-haziran-2013-sayili-yazi.pdf?o>, Erişim: 21.07.2023.

⁷ Genelge metni için bkz.: <https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/52744ayin-i-serif-hakkinda-genelgepdf.pdf>, Erişim: 21.07.2023.

gerilimini törenlerin adlandırılması konusunda tetiklemektedir. Çünkü sema, sema etmeyi kısa sürede öğrenen insanlar tarafından çok çeşitli mekânlarda “gösteri” şeklinde lanse edilerek sunulabilmektedir. Söz gelişi, “dinî düğün, İslami düğün, Kur’an’lı düğün” gibi isimlerle anılan (Uzun, 2018: 378) dinî temalı düğünlerde “sema gösterisi” yapmaları için semazenler kiralanmaktadır. Semazenlerin bu iş için para alması, bu işi gerçekleştiren “sema organizasyonu” firmalarının bulunması ve bir sektör olarak talep görmesi semanın ekonomik boyutunu imlemektedir. Bu tarz organizasyonlar için semazen sağlayan çeşitli organizasyon firmaları vardır. Örneğin, “Semazen Ekibi” adlı organizasyon firmasının web sayfasında çeşitli programlar için gösteri yapacak semazen kiralama fiyatının semazen başı 700 TL’den başladığı belirtilmektedir (Semazen Ekibi, 2023). Dolayısıyla buradaki ticari amaç, terminolojiye de yansımakta ve bu tarz etkinlikler “gösteri” olarak anılmakta ve sunulmaktadır. Mevlana’nın 22. Kuşak torunları Esin Çelebi Bayru ve Gevher Çelebi, Uluslararası Mevlana Vakfı olarak semanın meslek olarak öğretildiği, hatta tamamlayanlara sertifika verilen kursları engellemek amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığına başvurduklarını ve bu kursları kapattırdıklarını belirtmişlerdir (Esin Çelebi Bayru ve Gevher Çelebi, Kişisel Görüşme, 2018). Vakfın bu tutumu, törenlere kültürel değer odağında yaklaştığını gösterirken semayı meslek olarak gören bireyler ve topluluklar/organizasyon şirketlerinin ekonomik değer odaklı yaklaşımı ile olan gerilimini yansıtmaktadır. Dolayısıyla semanın temsili hususunda kültürel değer ve ekonomik değer ikiliği bağlamında kurumlar ve bireyler düzeyinde de gerilim olduğundan söz etmek mümkündür.

3. Semazen imgesinin kullanımı konusundaki gerilim

Mevlevi sema törenlerinin kültürel ve ekonomik değeri arasındaki gerilimin tezahür ettiği konulardan biri de semazen imgesinin kullanımudur. Semazen imgesinin kendi bağlamı dışında çeşitli mecralarda kullanılmasının kökenlerini de yine 1960’lı yıllara götürmek mümkündür. Zira 1968 yılı itibarıyla semazen imgesiyle beraber Mevlevi kültürüne ait çeşitli unsurlar, sinema filmleri ve gazino sahneleri gibi mecralarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu yıllarda törenlere olan ilgi hem yurt içinde hem de yurt dışında artmış, hatta yurt dışında da sema törenleri düzenlenmeye başlanmıştır. Zamanla semazen imgesi, yurt dışında da Türkiye’nin simgesi hâline gelmiştir (Ağaoğlu, 2013: 289-449; 604-606).

Semazen imgesinin kültürel değer olarak ekonomik bir bağlamda yer aldığı örneklerden biri, 1970’li yıllarda piyasaya sürülen piyango biletleridir. Aşağıda bunun örneği olarak verilen 1977 yılına ait bilete Mevlana ve semazen imgeleri Şeb-i Arus teması kapsamında kullanılmıştır. Bu durum, piyango biletlerine olan talebi artırma çabasını yansıttığının yanı sıra bu imgelere bir metanın satılmasında dolaylı olarak ticari bir işlev yüklendiğini göstermektedir. İslam inancında kumar olarak nitelendirilen piyango biletlerinde Mevlana’nın Müslüman bir mutasavvıf olarak yer alması da tepki çekmiştir (Haber Vakti, 2019). Dahası bu biletler hâlâ ekonomik değere sahiptir. 1977 yılına ait olan aşağıdaki bilet, bir sanal satış sitesi olan Kitantik’te 150 TL’ye satışa sunulmuştur (Kitantik, 2023). Dolayısıyla o dönemden itibaren Mevlevi sema törenlerinin turistik bir gösteri olarak ücretli icra edilmesinin, Mevlana figürünün ve Mevlevi sema törenlerinin popüler kültürde ve ekonomik bağlamlarda yeniden üretilmesini beraberinde getirerek ekonomik değer kazanması, piyango bileti örneğinde de görüldüğü gibi kültürel değer ile bir paradoks ve gerilim oluşturmaktadır.

Fotoğraf 2: 9 Aralık 1977 Tarihli Şeb-i Arus Temalı Milli Piyango Bileti (Kitantik, 2023).

Semazen imgesinin kullanımı, kimi zaman Mevlevi sema törenlerinin kültürel bir miras unsuru olarak karşı karşıya kaldığı, törenlerin tamamen ekonomik bir bağlamda ve ticari amaçlarla kullanımının sonucu olan aşırı ticarileştirme riskine de yol açmaktadır. Mevlevi kültürüne ait ifadelerin ve imgelerin çeşitli marka isimlerinde kullanılması bu kapsamda değerlendirilebilir. Uluslararası Mevlana Vakfı'nın yöneticilerinden Gevher Çelebi, bu konuda vakıf olarak bir dizi girişimde bulduklarını belirtmiştir. Çelebi, Türk Patent Enstitüsü'ne yaptıkları başvuruyla Mevlana ve Mevlana öğretisine ait 9 ifadenin (Mevlevi, Mesnevihan, Şeb-i Arus, Semazen, Rumi, Semahane, Şems-i Tebrizi, Mıtrıp Heyeti, Sema Ayin-i Şerifi) devlet koruması altına alındığını ve böylece bu kelimelerle yapılan marka başvurularının reddedileceğini ifade etmiştir (Gevher Çelebi, Kişisel Görüşme, 2018). Mevlana'nın ve semazen imgesinin marka olarak kullanımının çarpıcı örneklerden biri, Hollanda'da yer alan "Winjhandel De Filosoof" adlı şirketin "Rumi" markalı votka üretmesidir. Bu örnekte Mevlana'nın adının Batı'da söylenen şekli olan "Rumi" sözcüğü, bir içki markası olarak ekonomik bir bağlamda kullanılmıştır. İçki şişesinin üzerinde, dönen siyah tennureli bir semazen imgesi ile "Seni olduğundan daha fazlası yapar." anlamındaki cümle İngilizce ve Farsça olarak yer almıştır. Rumi Vodka ile ilgili önemli detaylardan biri de ilk üretiminin 1001 adet yapılmış olmasıdır. 1001 sayısı, Mevlevi yoluna giren bir dervişin tamamlaması gereken 1001 günlük çileye işaret etmektedir. Dolayısıyla burada aşırı ticarileştirme, Mevlevilik ile ilgili unsurların içkinin üretim sürecinde de bilinçli bir şekilde kullanılmasıyla gerçekleştirilmiştir. 2021 yılında votkanın büyük boy şişesi 29,95 Euro'ya, küçük boy şişesi 15,95 Euro'ya satılmakta iken 2023'te 1 litrelik şişesi 34,95 Euro'ya satılmaktadır (Defilosoof, 2023). Şirketin web sayfasında bu votkanın adını Rumi'den aldığı, onun içkinin gerçek doğamızı ortaya çıkardığına ikna olduğu, Rumi vodka ile Fars bilgeliğinin kadehe davet edildiği⁸ belirtilmiştir (Rumi Beverages, 2023).

Fotoğraf 3: Rumi Vodka Şişesi (Defilosoof, 2019).

⁸ Bu ifadeler, orijinalinde şöyle ifade edilmiştir: "Our Vodka is named after Rumi aka Jalal ad-Din Mohamed Balkhi (1207 – 1273) the greatest Sufi mystic and poet in the Persian language. ...Rumi was convinced that liquor brings out our true nature. With Rumi vodka you invite Persian wisdom into your glass." (<https://www.rumibeverages.com/>, Erişim: 10.08.2023).

Rumi Vodka, Türkiye’de kamuoyunda çeşitli eleştirilere ve tartışmalara konu olmuş; bu konuda çeşitli eleştiri yazıları yazılmıştır.⁹ Instagram’da “Rumi was Muslim” etiketiyle Müslüman bir mutasavvıf olan Mevlana’nın adının bir alkol markası olarak kullanılması eleştirilmiş, Rumi Vodka’nın piyasadan kaldırılması için change.org’da imza kampanyası¹⁰ başlatılmıştır. Ayrıca bazı resmî makamlar ve STK’lar da bu duruma tepki göstermişlerdir. Bu kapsamda verilen tepkilerden biri Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yapılan basın açıklamasıyla duyurulmuştur. Konya Belediye Başkanı Uğur İbrahim Altay, Twitter hesabından Mevlana’nın sadece Konya’nın ve Türkiye’nin değil, dünyanın da değeri olduğunu belirterek Hollanda makamlarına mektup yazmış ve içkinin satışının durdurulmasını talep etmiştir (Özkan, 2019). Uluslararası Mevlana Vakfı da 3 Nisan 2019 tarihinde içkiyi üreten şirkete hitaben bir mektup yazarak içkinin satışının durdurulmasını ve var olan stokların yok edilmesini istemiştir (Rumi Vodka Facebook Sayfası, 2019). Şirketin sahibi Ofran Badakhani, Mevlana’nın Kuzey Afganistan’da doğduğunu, Türkler ile hiçbir ilgisi olmadığını, bu vodkayı da Mevlana’yı onurlandırmak için ürettiğini beyan etmiştir. Türklerden gelen yoğun tepkilerden ötürü iş yerini üç gün kapatmak zorunda kaldığını belirtmiştir (Özkan, 2019). Dolayısıyla Mevlana özelinde semazen imgesinin ticari amaçla kullanılmasının yarattığı gerilimin bir tezahürü de şirket sahibinin aldığı tepkiler sebebiyle iş yerini kapatmak durumunda kalmasıdır. Ürünün satışı hâlâ devam etmekle beraber şişesindeki semazen imgesi kaldırılarak onun yerine dönen bir figür yerleştirilmiştir. Rumi Vodka, semazen imgesinin -satışa sunulan ilk 1001 şişe de göz önünde bulundurulduğunda- ve Mevlevi kültürüne ait unsurların bir alkol markasında kullanılması açısından Mevlevi sema törenlerinin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimin en çarpıcı tezahürlerinden biridir. Dahası, bu duruma verilen tepkiler de bu değerler arasındaki gerilimin toplumsal düzeyde de kendine yer bulduğunu göstermektedir.

Sonuç

Mevlevi sema törenleri, 1925’te yasaklanmasının ardından 1950’li yıllarda tekrardan icra edilmeye başlanmasıyla popülerleşerek kültür endüstrisinde ve çeşitli mecralarda temsil alanı bulmuştur. 2000’li yıllarda somut olmayan kültürel miras unsuru olarak Dünya Mirası Listesi’ne dâhil olmasıyla törenlerin temsil alanları da çeşitlenmiş ve çoğalmış, törenler kültürel ve ekonomik bir dönüşüm geçirmiştir. Dolayısıyla hem kültürel hem de ekonomik değere sahip olan törenlerin bu değer türleri arasında uyumsuzluk ve çift kutupluluk olarak kendini gösteren bir gerilim peyda olmuştur. Bu gerilimin temel kaynağının, törenlere yönelik ekonomik değer odaklı yaklaşım olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun kökenlerinin Konya’da 1960 yılı itibarıyla gerçekleştirilen ücretli temsillere dayandığı görülmüştür. Güncel durumda törenlerin icrası bağlamında bir tarafta kültürel değer odaklı yaklaşım sergileyen Meydan Musiki Topluluğu gibi gruplar, Uluslararası Mevlana Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları varken diğer yanda ekonomik değer odaklı tutum sergileyen, semazenliğin bir “iş” ya da “meslek”miş gibi belli merkezler ya da organizasyonlar kapsamında araçsallaştırıldığı örnekler bu kültürel mirasın kültürel ve ekonomik değer düzeyleri arasında gerilim yaratmaktadır. Dolayısıyla bireylerin, kurumların, organizatörlerin yaklaşımı da bu gerilimin boyutunda belirleyici olabilmektedir. “Gösteri-ibadet”

⁹ Bkz.: Murat Bardakçı, “Böyle Bir Edepsizlik Karşısında Hiç Çekinmeyin, Ağzınıza Ne Gelirse Söyleyip Rahatlayın!”, **Habertürk**, 08.03.2019, (Çevrimiçi), <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2396473-boyle-bir-edepsizlik-karsisinda-hic-cekilmeyin-agziniza-ne-gelirse-soyleyip-rahatlayin>, Erişim: 16.01.2021.; Emel Kocaoğlu, “Demek Rumi Votka, Öyle mi?”, **Merhaba**, 12.03.2019, (Çevrimiçi), <https://www.merhabahaber.com/demek-rumi-votka-oye-mi-16815yy.htm>, Erişim: 16.01.2021.; Uğur Özteke, “Salla, Salla, Sallayabildiğin Kadar Salla, Meydan Boş...”, **Pusulula**, 11.03.2019, (Çevrimiçi), <https://www.pusululahaber.com.tr/salla-salla-sallayabildigin-kadar-salla-meydan-bos-9339yy.htm>, Erişim: 16.01.2021.

¹⁰ Bkz.: https://www.change.org/p/rumivodka-rumi-vodkasi-nin-piyasadan-kaldirilmesini-talep-ediyoruz?recruiter=242188321&utm_source=share_petition&utm_medium=twitter&utm_campaign=psf_combo_share_message.pacific_post_sap_share_gmail_abi.gmail_abi&utm_term=psf_combo_share_initial.pacific_post_sap_share_gmail_abi.gmail_abi&recruited_by_id=7ebdc490-bf8c-11e4-adf4-231380145d49&use_react=false, Erişim: 16.01.2021.

tartışmaları da semaya atfedilen kutsiyet ve kültürel değer odaklı yaklaşım ile özellikle biletli veya maddi amaçlı yapılan ekonomi odaklı yaklaşımın çatışmasını yansıtmaktadır. Semanın kendi kültürel mekânı olan mevlevihanede hem ücretli hem de ücretsiz olarak icra edilmesi de bahsi geçen gerilimin sebebinin oluşturan uç durumların paradoksunun tezahürüdür. Ayrıca para karşılığı sema edenlerle ücret almadan sema edenler özelinde de somutlaşan bu gerilim, edebî eserlerde ve karikatürlerde de kendine yer bulmaktadır.

Kültürel ve ekonomik değerler odağındaki gerilim; Mevlevî sema törenlerinin adlandırılması hususunda da tezahür etmekte, “gösteri/şov” ve “ayın-i şerif” gibi farklı uçlarda terimlerin kullanılması, törenlerin adlandırılması konusunda standart bir terminolojiyi imkânsız hâle getirmektedir. Değerler arasındaki gerilim, törenlerin yasal durumuna işaret eden ve Kültür ve Turizm Bakanlığının yayımladığı genelgelerin içeriğinde de tezahür etmekte, törenlerin ekonomik değerinin kültürel değerinden daha fazla ön planda olması törenlerin bir miras unsuru olarak orijinalliğinin korunmasında risk oluşturduğu için genelge metinlerinde kültürel değer önemsinmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Verilen örneklerde de görüldüğü gibi semazen imgesi ve Mevlevîlik ile ilgili unsurlar ticari bir bağlamda kullanılarak ekonomik kazanç elde etmenin bir aracı olmaktadır. Aslında bu kültürel mirasın otantik ve kendi içsel değerinden yola çıkılarak yapılan ticari girişimler, Rumi Vodka ve piyango bileti örneklerinde görüldüğü gibi, mirasa yüklenen ekonomik değer kültürel değeri gölgede bırakması suretiyle bu değer türleri arasında gerilim yaratmaktadır. Ayrıca bu gerilimin toplumsal bir boyutu da vardır. Bu boyut “Rumi Vodka” örneğinde görüldüğü üzere bilhassa basında ve sosyal medyada tezahür etmiş, gerek markanın gerekse marka sahibinin basında ve sosyal medyada aldığı tepkiler; törenlerin kültürel ve ekonomik değerleri arasındaki gerilimin nasıl toplumsal bir gerilime evrildiğini göstermiştir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, Y. S. (2013). *Neyzen Selâmi Bertuğ'un Anılarından Belgelerle Hazret-i Mevlâna'ya Anma Törenleri (1942-1974)*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aksüt Çobanoğlu, S. (2022). *İstanbul'daki Mevlevî Sema Törenlerinin Kültür Ekonomisi Bağlamında Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı.
- ARAGEM, Mevlevî Sema Töreni. (Çevrimiçi). <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-202225/mevlevi-sema-toreni.html>, Erişim: 29.01.2019.
- Âyin-i Şerif Hakkında Genelge. (2017). <https://www.kutso.org.tr/wp-content/uploads/2017/06/52744ayin-i-serif-hakkinda-genelgepdf.pdf>, Erişim: 21.07.2023.
- Bardakçı, M. (2011). Döner Sermayeler. *Habertürk*. 11.05.2011. (Çevrimiçi), <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/629413-doner-sermayeler>, Erişim: 14.01.2021.
- Bardakçı, M. (2019). Böyle Bir Edepsizlik Karşısında Hiç Çekinmeyin, Ağzınıza Ne Gelirse Söyleyip Rahatlayın!. *Habertürk*. 08.03.2019. (Çevrimiçi). <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2396473-boyle-bir-edepsizlik-karsisinda-hic-cekilmeyin-agziniza-ne-gelirse-soyleyip-rahatlayin>, Erişim: 16.01.2021.
- Biletix. (2023). (Çevrimiçi). <https://www.biletix.com/performance/2AP13/021/TURKIYE/tr>, Erişim: 21.07.2023.
- Change.org. (2019). https://www.change.org/p/rumivodka-rumi-vodkasi-nin-piyasadan-kaldirilmasini-talep-ediyoruz?recruiter=242188321&utm_source=share_petition&utm_medium=twitter&utm_campaign=psf_combo_share_message.pacific_post_sap_share_gmail_abi.gmail_abi&utm_term=

- psf_combo_share_initial.pacific_post_sap_share_gmail_abi.gmail_abi&recruited_by_id=7ebdc490-bf8c-11e4-adf4-231380145d49&use_react=false, Erişim: 16.01.2021.
- Çam, Ü. (2017). Hiçliğe Yolculuk. *Milliyet*. (Çevrimiçi), <https://www.milliyet.com.tr/gundem/hiclige-yolculuk-2474670>, Erişim: 12.01.2021.
- Defilosoof. (2023). (Çevrimiçi). <https://www.defilosoof.eu/product/rumi-vodka-with-persian-spices/>, Erişim: 21.07.2023.
- Gölpınarlı, A. (1973). *Mesnevî ve Şerhi* (Cilt I). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Haber Vakti. (2019). Yaşasalarđı Piyangoya Karşı Çıkarlardılar! Resimleri Piyango Biletlerine Basıldı!. *Haber Vakti*. 16.12.2019, (Çevrimiçi), <https://www.habervakti.com/yasasalarđı-piyangoya-karsi-cikarlardilar-resimleri-piyango-biletlerine-basildi>, Erişim: 19.08.2021.
- Haksever, A. C. (2009). *Modernleşme Sürecinde Mevleviler ve Jön Türkler*. İstanbul: H Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1976). *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar* (Cilt I). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Heinzelman, K. (2013). İvrır Zıvrır ve Aura: Arşiv Ekonomisi. *Paha Biçilemez: Kültür, Ekonomi ve Sanatta Değer Kavramı*. (M. Hutter, D. Throsby, Yay. Haz.). (C. Yalçın, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık, 104-120.
- Hutter, M., Throsby, D. (2013). Sanatta ve Kültürde Değer ve Değer Biçme: Giriş ve Genel Bir Bakış. *Paha Biçilemez: Kültür, Ekonomi ve Sanatta Değer Kavramı*. (M. Hutter, D. Throsby, Yay. Haz.). (C. Yalçın, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık, 11-27.
- Hürriyet Kelebek. (2016). Acun'a 383 Bin Lira Ceza. *Hürriyet Kelebek*. 21.05.2016, (Çevrimiçi), <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/acuna-373-bin-lira-ceza-40106962>, Erişim: 29.11.2021.
- Işık, F. Ş. (2015). *Ateşin Aşkı: Semazenî Öldürmek*. (2. b.). İstanbul: Uğur Tuna Yayınları.
- İstanbul Tarihî Türk Müziği Topluluğu Facebook Sayfası. (2021). (Çevrimiçi). <https://www.facebook.com/events/yenikapı-mevlevihanesi/ittmt-ferahfeza-mevlevi-ayin-i-%C5%9Ferifi/2710412749251448/>, Erişim: 21.07.2023.
- Kara, M. (2017). *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*. (5. b.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kenasarı, S. (2019). Bir Konya Polisiyesi. *Yeni Haber Gazetesi*. 20.06.2019, (Çevrimiçi), <https://www.yenihaberden.com/bir-konya-polisiyesi-1042308h.htm>, Erişim: 14.12.2021.
- Kitantik. (2023). (Çevrimiçi). https://www.kitantik.com/product/13580-MILLI-PIYANGO-9-ARALIK-1977-MEVLANA-VUSLAT-MEVLEVI-Y-YARIM-BILET_oz8kgltk3ogojfaillt?gclid=CjoKCQjwzeilBhCCARIsAGoPf8vGMeZ_X1ZfDK3WrCRS4FssE_ykNHm5LLe4nI_USFPFY82kr5s8SIaAq3ZEALw_wcB, Erişim: 21.07.2023.
- Kocaoğlu, E. (2019). Demek Rumi Votka, Öyle mi?. *Merhaba*. 12.03.2019 (Çevrimiçi). <https://www.merhabahaber.com/demek-rumi-votka-oyle-mi-16815yy.htm>, Erişim: 16.01.2021.
- Konya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğu, Şeb-i Arus. (Çevrimiçi). <https://sebiArus.gov.tr/#>, Erişim: 21.07.2023.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğu* (2. b.). (O. Akınhay, D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mevlevilik ve Sema Törenleri Hakkında Genelge. (2008). (Çevrimiçi). <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264305/mevlevilik-ve-sema-torenleri-hakkında-genelge.html>; <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/44706,06-haziran-2013-sayili-yazi.pdf?0>, Erişim: 21.07.2023.
- Meydan Musiki Topluluğu Facebook Sayfası. (2021). (Çevrimiçi). https://www.facebook.com/harun.korkmaz.46/posts/pfbidoFThnB5BPe5ShR1NdB3dyQgSvPn0GPuVYA1M8FES5H4tYHotgCSRohx9wYVMeeiUGl?locale=tr_TR, Erişim: 21.07.2023.

- Milliyet. (2004). Semazen Krizi Bitti. *Milliyet*. 15.05.2004. (Çevrimiçi).
<https://www.milliyet.com.tr/cadde/semazen-krizi-bitti-959832>, Erişim: 29.10.2020.
- Öke, M. K. (2016). *Dervişin Sema Defteri*. İstanbul: Sufi Kitap.
- Özkan, V. (2012). Semazenleri Sermayezenleştirmeyin. *Hakimiyet*. 20.06.2012. (Çevrimiçi).
<http://www.hakimiyet.com/semazenleri-sermayezenlestirmeyin-23873h.htm>, Erişim: 29.10.2020.
- Özkan, Y. (2019). Hollanda'da 'Rumi' Marka Votka Üreten İş Adamı Türklerin Kendisini 'Tehdit Ettiğini' Söyledi. *BBC News Türkçe*. 04.04.2019. (Çevrimiçi). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47804953#:~:text=%22d%C4%B1,Hollanda%20makamlar%C4%B1na%20bir%20mektup%20g%C3%B6nderdi.>, Erişim: 16.01.2021.
- Özteke, U. (2019). Salla, Salla, Sallayabildiğin Kadar Salla, Meydan Boş.... *Pusulula*. 11.03.2019. (Çevrimiçi). <https://www.pusululahaber.com.tr/salla-salla-sallayabildigin-kadar-salla-meydan-bos-9339yy.htm>, Erişim: 16.01.2021.
- Özünel, E. Ö. (2013). 'Yeni Miras'lar ve Uluslararası Sözleşmelerde Sürdürülebilir Kalkınma Stratejileri. *Millî Folklor*. 25/100, 14-30.
- Resmî Gazete. (1925). 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklarla Birtakım Unvanların Men ve İlğasına Dair Kanun. No: 677. *Resmî Gazete*. (13 Aralık 1925). S. 243. (Çevrimiçi). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/243.pdf>, Erişim: 21.07.2023.
- Rumi Beverages. (2023). (Çevrimiçi). <https://www.rumibeverages.com/>, Erişim: 10.08.2023.
- Rumi Vodka Facebook Sayfası. (2019). (Çevrimiçi).
<https://www.facebook.com/rumivodka/photos/pcb.284374039128974/284373932462318>, Erişim: 16.01.2021.
- Sarıkaya, U. (2013). *İşimdeyim Gücümdeyim 2*. İstanbul: Mürekkep Basım.
- Semazen Ekibi. (2023). (Çevrimiçi). <https://www.semazenekibi.com/>, Erişim: 21.07.2023.
- Seyyar, A. (2007). *İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Tâhir-ul-Mevlevî. (1963). *Şerh-i Mesnevî* (Cilt I). Konya: Selâm Yayınları.
- Tanrıkorur, C. (2016). *Osmanlı Dönemi Türk Müsikisi* (4. b.). İstanbul : Dergâh Yayınları.
- Thérond, D. (2009). *Heritage and Beyond*. Strasbourg, European Council: Publishing Editions.
- Throsby, D. (2004). *Economics and Culture*. UK: Cambridge University Press.
- Throsby, D. (2013). Sanatçının Değer Yaratımı: Hector Berlioz ve Symphonie Fantastique Örneği. *Paha Biçilemez: Kültür, Ekonomi ve Sanatta Değer Kavramı*. (M. Hutter, D. Throsby, Yay. Haz.). (C. Yalçın, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık, 77-88.
- Tok, C. (2013). *Aşk-ı Semazen* (E-kitap). İstanbul: Destek Yayınları.
- Top, H. (2008). *Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi – İlk 1001 Beyit*. Konya: Tablet Yayınları.
- Ulaş, S. E. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. (A. B. Güçlü vd., Haz.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ulunay, R. C. (2003). İhtifal mi, Panayır mı?. *Refî Cevad Ulunay'ın Mevlâna, İhtifaller ve Konya Üzerine Yazıları*. (M. Özcan, Haz.). Konya: T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. 59-60.
- Uzel, N. (2011). Mevlevilik Soytarılık Değildir. 16.09.2011. (Çevrimiçi),
<https://nezihuzel.net/2011/09/16/mevlevilik-soytarilik-degildir/>, Erişim: 05.01.2021.
- Uzun, H. (2018). Günümüzde Performans Etkinliği Olarak Mevlevi Semâsı. 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi: Gelenek Görenek ve İnançlar*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 369-380.

Yenimesaj.com. (2004). Semazenler de 'Korsan'a Karşı. *Yenimesaj*. 24.12.2004. (Çevrimiçi).
<http://www.yenimesaj.com.tr/semazenler-de-korsana-karsi-H1106883.htm>, Erişim:
29.10.2020.